

5. Гальскова Н.Д., Никитенко З.Н. Европейский языковой портфель: Знакомство с языками (для детей 6-10 лет). – МГЛУ. – 2003.
6. Гальскова Н.Д., Никитенко З.Н. Российский языковой портфель для начальной школы. М.:МГЛУ, 2002
7. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003.

УДК 37.013:504.062

Т.Ф.Юркова

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ В ПІДЛІТКІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ

Статтю присвячено висвітленню проблеми організаційно-методичного забезпечення процесу формування в підлітків ціннісного ставлення до природи. Розроблено відповідну організаційно-педагогічну модель, що включає мету, завдання, етапи та запропоновану методику її реалізації.

The article focuses on the problem of the methods of learning process formation of teenagers' appreciative attitude to nature in educational process of schools providing general education. Organizational and pedagogical pattern is worked out. It includes the aim, the task, the stages, and the method of its realization.

Позитивні зміни у формуванні в підлітків ставлення до природи в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, у вихованні ціннісної його орієнтації невід'ємні від пошуків і використання методичних засобів здійснення означеної мети. Йдеться про те, щоб виявити шляхи і засоби реалізації поставлених цілей, довести їх результативність і дієвість. З огляду на це нами визначено основні завдання:

- змодельювати процес формування в підлітків ціннісного ставлення до природи;
- охарактеризувати основні складові моделі.

За взірць було взято наукові висновки, передусім Я.Коменського, який передумовою успішної діяльності педагога вважав уміння, як правильно визначати мету виховного впливу, чітко окреслити відповідні завдання, виявити умови, які сприяють досягненню мети дослідження [5].

З переліку представників української педагогічної думки особливого значення проектування виховних впливів надавав А.Макаренко [6].

У своїх методичних пошуках ми керувалися також результатами дослідження В.Безпалько [1], А.Нісімчук [7], О.Падалки [7; 8], О.Пехоти [9], Г.Селевко [11], І.Смолюк [8], О.Шпак [7; 8] та ін., які працюють над розробкою новітніх освітніх технологій. Останні, як зазначає О.Пехота, охоплюють широке коло теоретичних і практичних питань керування, організації навчального процесу, методів та засобів навчання [9: 11].

У нашому дослідженні діяльність здійснювалася на основі проектування і моделювання формування у підлітків ціннісного ставлення до природи. Логіка моделювання складалася з таких етапів:

- аналіз і прогнозування досліджуваної проблеми, передбачення щодо способів формування в підлітків ціннісного характеру взаємин з природою;
- визначення критеріїв оцінки здобутих результатів;
- вибір оптимального варіанта методики, що апробується;
- добір і конкретизація завдань, розв'язання яких активно сприяє реалізації задуму.

Сутність визначених у моделі етапів полягала в створенні умов послідовного просування підлітків від початкового рівня сформованості ціннісного ставлення до природи, до вищих його рівнів. З урахуванням усіх цих обставин нами розроблено організаційно-педагогічну модель формування в підлітків ціннісного ставлення до природи (рис.1).

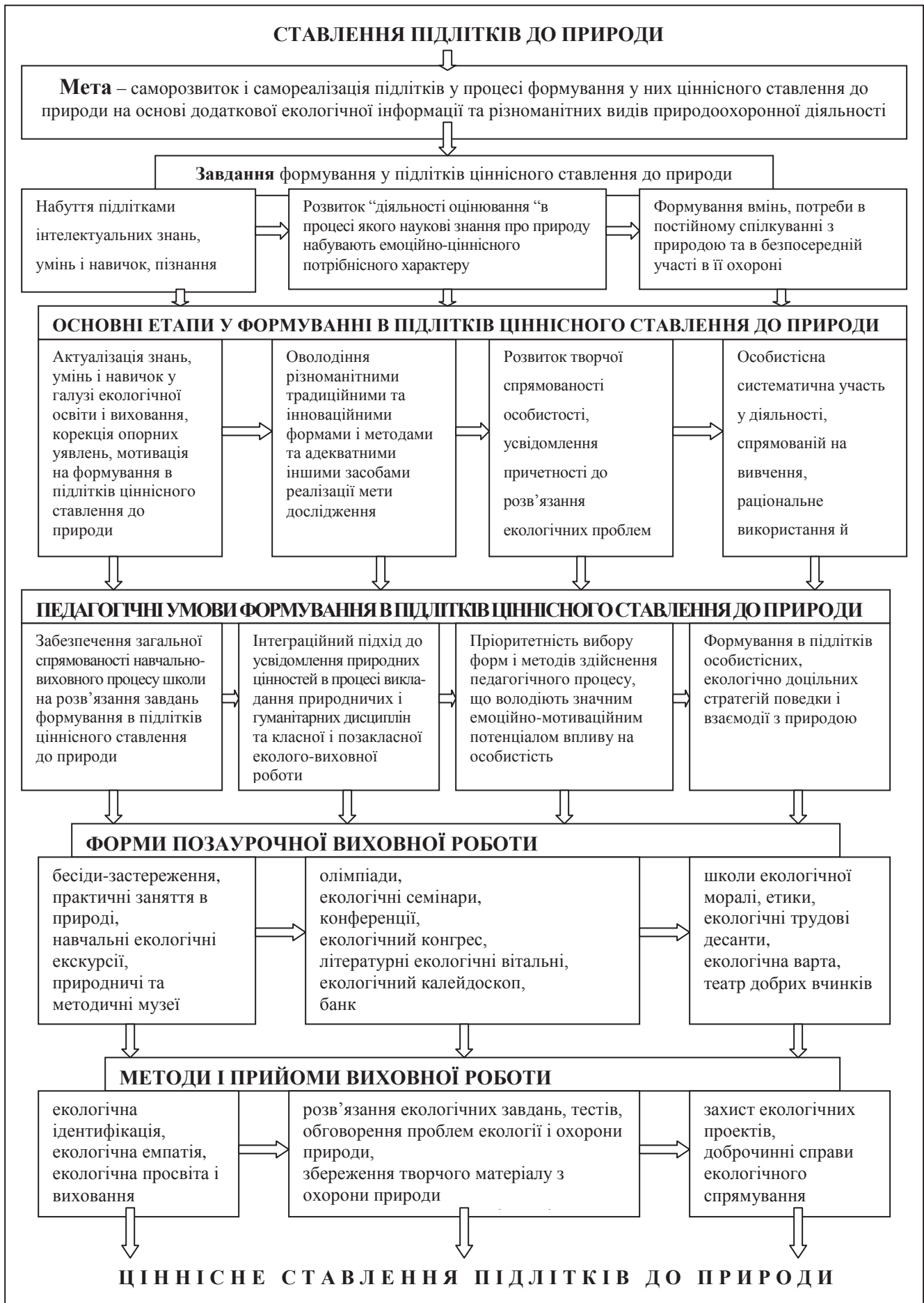

Рис. 1. Організаційно-педагогічна модель формування у підлітків ціннісного ставлення до природи.

Пропонована модель передбачає реалізацію ідей формування в підлітків ціннісного ставлення до навколишнього середовища шляхом уключення учнів у різносторонню взаємодію з природою шляхом продуктивного саморозвитку й самореалізації, які слугують джерелом підвищення рівня ціннісної взаємодії з природою.

Мета, визначена нами в організаційно-педагогічній моделі, полягає в забезпеченні саморозвитку й самореалізації підлітків у процесі формування в них ціннісного ставлення до природи і обумовлена тим, що кардинальні рішення в сфері реалізації завдань дослідження передбачають досягнення такого рівня екологічного розвитку підлітків, за якого вони стають на шлях саморозвитку й самореалізації своїх ціннісних взаємин з природою.

Обґрунтовуючи означену мету, нами враховано те, що в умовах світової екологічної кризи, яка гостро дається взнаки в умовах становлення демократичного українського суспільства, функції загальноосвітньої школи не обмежуються озброєнням учнів окресленою сумою екологічних знань, умінь і навичок.

З огляду на реалії сучасності все більшої ваги набуває підготовка шкільної молоді, здатної до саморозвитку й самореалізації у процесі взаємодії з природою. Важливість орієнтації на означену мету доводять наукові розвідки В.Гагаріна [3], В.Зотова [4], Г.Пустовіта [10], В.Ясвіна [14] та ін., у яких зазначається, що ціннісне ставлення до природи є феноменом, провідна роль у якому належить особистості, спроможної самостійно розв'язувати назрілі проблеми довкілля.

Діяльнісне ставлення до природи як компонент ціннісного ставлення знаходить своє втілення в прагненні підлітків до здійснення природоохоронної роботи, в застосуванні позитивно-діяльнісних методів спілкування з природою.

Таким чином, у системі розвитку ціннісного ставлення до природи нами акцентовано увагу на формуванні норм етичної поведінки в природі, вмінні помічати негаразди навколишнього середовища і знаходити способи їх усунення. За висновками Г.Пустовіта [10], С.Шмалей [13] та ін., саме безпосереднє постійне спілкування з природою, що виникає в процесі екологічної діяльності, сприяє включенню такого морального регулятора, як оцінка власної позиції стосовно явищ природи, прогнозування результатів своєї діяльності в природі. Самооцінка її результатів надає діяльності особистості творчого характеру. З урахуванням цього ми підійшли до визначення методичних аспектів реалізації означеного завдання.

Нами враховано те, що розуміння підлітками екологічної проблематики на рівні самостійних екологічних суджень є сполучною ланкою між емоційним сприйняттям, переживанням екологічних вартостей та станом готовності до природоохоронної діяльності. Останній виявляється в інтеріоризації (перетворення цінностей природи в особисте надбання) і екстеріоризації (збереження природних цінностей в процесі екологічної діяльності індивіда).

В основі наших наукових пошуків лежать висновки І.Беха [2], Г.Пустовіта [10], С.Шмалей [13], В.Ясвіна [14] та ін. про те, що особистість формується і проявляється в діяльності. У практичному контексті це означає: формування ціннісних установок, потреб, орієнтирів стосовно природи відкривають активні екологічні дії і поведінка учнів. Важливим за цих умов є те, щоб підліток із власної ініціативи щось робив для природи.

Актуалізація спрямованості екологічної діяльності підлітків під час нашого дослідження мала за мету залучення особистості до такої діяльності, яка стимулює той чи інший механізм розвитку ціннісного ставлення до природи. Успішність реалізації цього завдання передбачала: пріоритет непрагматичної безпосередньої взаємодії з природою, підвищення питомої ваги у взаємодії з нею механізмів емпатії, ідентифікації, рефлексії; принципове запобігання ситуації деструктивної діяльності в природному середовищі тощо.

Такий підхід орієнтований на стратегію допомоги природі, що дає змогу підліткам брати участь у цих процесах. У системі розвитку ціннісного ставлення до природи важливу роль відіграють заходи, безпосередньо спрямовані на організацію і координацію екологічної діяльності підлітків та підвищення їхньої екологічної компетентності.

Нами у процесі дослідження визначено й обґрунтовано думку про те, що результативність підготовки підлітків до активної взаємодії з природою не обмежується рамками класних занять, а знаходить своє продовження в заняттях у природі. Слід також відмітити, що виправдали себе на практиці такі форми організації навчання, як практичні заняття підлітків у природі, екологічні навчальні екскурсії, групові обговорення, інсценізація, читання, тематичні ігри, екологічні семінари, навчальні тренінги тощо. Крім цього, як підтверджують результати нашого дослідження, доповнює і розширює простір підготовки підлітків до природоохоронної роботи позаурочна екологічна підготовка в рамках загальношкільної та індивідуальної роботи з учнями. Так, у ході організації загальношкільних екологічних заходів значною ефективністю відзначаються екологічні свята, акції, рейди, комплексні екологічні ігри тощо. Особливий інтерес з погляду виховної роботи мають традиційні тижні Біології, Екології, Довкілля. Проведення таких заходів передбачає застосування методики колективної творчої справи. Позитивно впливає на взаємодію з природою залучення підлітків до виконання дослідницьких робіт екологічного характеру: підготовка рефератів, доповідей, участь в експериментальній роботі природоохоронного характеру. Це сприяло створенню передумов для розширення “індивідуального екологічного простору”, який став для підлітка особистісно значущим, за “порядок” у якому він несе особисту відповідальність. Перебіг психічних процесів у цій ситуації нами визначено й подано так: індивідуальні екологічні уявлення формуються відповідно досвіду взаємодії з означеним природним середовищем, досвід же окремого індивіда визначається особливостями стосунків соціуму з природою. Ці особливості знаходять своє відображення в екологічних уявленнях, які, в свою чергу, опосередковують вибір конкретних форм діяльності в екологічно значущих ситуаціях.

З переліку методів, що безпосередньо сприяють розвитку діяльній складовій ціннісного ставлення підлітків до природи, значною силою виховного впливу на особистість відзначаються екологічний діалог, проблемні ситуації екологічного характеру, організація і проведення екологічних свят, ярмарок, КВК, конкурси знавців природи, екологічних літературних віталень, екологічних театрів, конференцій, конгресів, олімпіад, екологічних проєктів тощо.

Таким чином, у системі екологічної освіти й виховання підлітків, як підтверджують результати нашого дослідження, мають бути посилені акценти щодо завдань формування норм етичної поведінки в природі, вміння помічати в ній негаразди і докладати зусиль для їх усунення, розвитку особистісних екологічно доцільних стратегій поведінки та діяльності в природі.

У процесі вивчення основ наук підлітки усвідомлюють природні та соціальні причини, що диктують певні норми, правила професійного та індивідуального поведіння у ставленні до природи. Дотримання цих норм, правил – суспільно необхідний акт, оскільки дозволяє зберегти природні цінності для майбутніх поколінь.

Визначаючи методичні засади формування цієї здатності, ми спирались на висновки В.Зотова [4], Г.Тарасенко [12] та ін., які наголошують, що в рамках зв'язку людини з природою створюється і функціонує в собі вплив як суб'єктивних, так і об'єктивних чинників. У межах цього простору процес ціннісного ставлення підлітків до природи має здійснюватися поетапно і за умови використання доцільних засобів впливу забезпечувати поступове сходження на більш високий рівень розвитку.

Як важливу передумову досягнення цієї мети, ми розглядали системність і послідовність у розгортанні відповідного аксіологічного процесу й перебігу його основних етапів. З-поміж останніх нами було визначено і зафіксовано в організаційно-педагогічній моделі чотири основних етапи, а зміст кожного з них було окреслено так:

Перший етап – актуалізація умінь і навичок у галузі екологічної освіти і виховання, корекція опорних уявлень, мотивація на формування в підлітків ціннісного ставлення до природи.

Другий етап – оволодіння різноманітними традиційними та інноваційними формами і методами та адекватними їм засобами реалізації мети дослідження.

Третій етап – розвиток творчої спрямованості особистості, усвідомлення нею причетності до розв’язання екологічних проблем.

Четвертий етап – особистісна участь підлітків у діяльності, спрямованій на раціональне використання й охорону природи.

Виокремлюючи означені етапи, ми враховували логіку освоєння підлітками екологічних цінностей природи: від наявного рівня ставлення до природи до пізнання законів, осмислення й оцінки екологічних норм, потім до активної діяльності в процесі творчого освоєння екологічних вартостей і до використання їх в екологічній діяльності й поведінці підлітків.

Аналіз кожного з етапів дав змогу нам визначити основні напрями педагогічного впливу на підлітків у процесі освоєння екологічних цінностей природи:

- визначення динаміки збагачення підлітків фоновими знаннями, вміннями й навичками з екології. Використання з цією метою переваг взаємопов’язаного підходу до освоєння екологічної інформації в процесі викладання дисциплін природничого і гуманітарного циклу. Розвиток у підлітків такого рівня потреби в екологічних знаннях, за якої процес екологічної освіти переходить в екологічну самоосвіту;
- добір і використання в роботі з підлітками таких матеріалів, які володіють значною силою екологічного впливу на особистість, ознайомлення з якими залишає глибокий слід у свідомості підлітка, збагачує його емоційний досвід. За цих умов він, як правило, сприймає екологічні ідеї як непересічну цінність;
- неухильне підвищення рівня усвідомлення підлітками цінностей природи, що досягається шляхом залучення до кращих зразків української і світової літератури. Збагаченню екологічного виднокрилу підлітків безпосередньо сприяють різні форми творчого спілкування з приводу екологічної проблематики як між ними, так і вчителями. У міру оволодіння досвідом роботи з екологічною інформацією сфера її впливу на особистість поступово розширюється;
- координація педагогічних зусиль на подальше заглиблення підлітків у ціннісний світ природи стимулює творчий характер його інтерпретації та шляхів реалізації досліджуваної мети. Це створює ґрунт для глибокого усвідомлення значення такого чинника формування ціннісного ставлення до природи, як екологічні орієнтації, включеного в систему значущих ставлень підлітків до довкілля;
- розвиток у підлітків здатності до оцінної діяльності, самостійних екологічних суджень. Чим глибше проникає підліток у логічну канву природної проблематики, тим вичерпнішого, переконливішого, вірогіднішого характеру набудуть судження щодо явищ довкілля;
- створення під час класної, позакласної і виховної роботи з підлітками можливості реалізації набутих екологічних надбань у дії – вчинках і поведінці, колективній та індивідуальній діяльності. Потрібно прикласти спеціальних зусиль, щоб ця діяльність відповідала запитам підлітків, носила творчий, захоплюючий, результативний характер.

Діяльність такого спрямування, як підтверджують результати нашого дослідження, супроводжується позитивними емоціями, сприяє закріпленню орієнтації підлітків на ціннісне ставлення до довкілля. Сталість і подальший розвиток цих ставлень залежатиме від того, наскільки підлітки систематично будуть користуватися ними в ситуації екологічного вибору. Закріплюючись у діяльності, ціннісні ставлення до природи такого гатунку на вищих рівнях свого розвитку набувають спонукального характеру, що відкриває перед підростаючою учнівською молоддю шлях до становлення особистісних стратегій ставлення до природи.

Оволодіння способами дій, що найбільш відповідають законам природи, біосферосумісними засобами природокористування – один із важливих елементів змісту екологічної

освіти. Загальноосвітня школа націлена на формування в підлітків умінь та навичок щодо охорони природного середовища, оцінювання його стану, пропаганди екологічних знань серед однолітків та населення.

Одержані дані експериментальної роботи засвідчили, що урізноманітнені впливи, створення педагогічних умов для ціннісного спілкування з природою, розробка технологій і освоєння природних цінностей допомагають підліткам усвідомити необхідність охорони природи та збереження її багатств, формують ставлення до неї як до непересічної цінності.

Таким чином, на підставі аналізу літературних джерел та, виходячи із досвіду практичної діяльності, нами запропонована організаційно-педагогічна модель формування у підлітків ціннісного ставлення до природи.

Перспективним напрямом розвитку означеної проблеми вважаємо подальший науковий пошук пріоритетних технологій взаємодії з природою, які забезпечують найбільш тісний контакт з природними об'єктами, його партнерський характер. Тому стимулювати доцільно такі види діяльності, що спрямовані на тісний контакт особистості з природою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика. – 1989. – 192 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 48.
3. Гагарин А.В. Воспитание гуманистически ориентированной личности в процессе взаимодействия учащихся с миром природы: Автореф. дисс. ... кандидата пед. наук / Московский ин-т молодежи – М., 2000. – 20 с.
4. Зотов В.В. Воспитание у младших школьников эмоционально-ценностного отношения к природе: Автореф. дисс. ... кандидата пед. наук / Московский пед. гос. ун-т – М., – 1998. – 16 с.
5. Коменский Я.А. Великая дидактика. Педагогические сочинения: В 2 т. / Под ред. А.И. Пескунова. – М.: Педагогика, 1982. –Т. 1 – С. 316–364. – Т. 2. – С. 208 – 285.
6. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. – М., 1987. – С. 47 – 193.
7. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навч. посіб. – К.: Вид. центр “Просвіта”, 2000. – 368 с.
8. Падалка О.С., Смолук І.О., Шпак О.Г. Педагогічні технології. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – С. 160.
9. Пехота О.М. Розвиток технологічного підходу в освіті // Педагогічні технології у неперервній освіті. – К.: ВПОЛ, 2001. – 502 с.
10. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія – К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
11. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. Учебн. пособ. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
12. Тарасенко Г.С. Естетична цінність природи в системі стратегічних орієнтирів екологічного виховання // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С. 170 – 177.
13. Шмалей С.В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу: Монографія. – Херсон: Літера, 2004. – 364 с.
14. Ясвин В.А. Психология отношения к природе. – М.: Смысл, 2000. – 456 с.